

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.12

Богославська А.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки
Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ І ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

DETERMINING THE EFFICIENCY OF PROTECTED AREAS AND NATURAL RESERVE FUND

АНОТАЦІЯ

У статті визначено економічну, екологічну та соціальну ефективність функціонування заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Обґрунтовано методичні аспекти забезпечення ефективного використання земель природно-заповідного фонду. Проведено оцінку використання природно-ресурсного потенціалу заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Обґрунтовано доцільність раціоналізації використання заповідних територій, створення реєстру та кадастру цінних рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, заповідні території, ефективність, земельний кадастр, реєстр, рекреаційні ресурси.

АННОТАЦИЯ

В статье определены экономическая, экологическая и социальная эффективность функционирования заповедных территорий и объектов природно-заповедного фонда. Обоснованы методические аспекты обеспечения эффективного использования земель природно-заповедного фонда. Проведена оценка использования природно-ресурсного потенциала заповедных территорий и объектов природно-заповедного фонда. Обоснована целесообразность рационализации использования заповедных территорий, создание реестра и кадастра ценных рекреационных ресурсов.

Ключевые слова: природно-заповедный фонд, заповедные территории, эффективность, земельный кадастр, реестр, рекреационные ресурсы.

ANNOTATION

The article defines the economic, ecological and social efficiency of the protected areas and objects of natural reserve fund. Methodical aspects of ensuring the efficient use of land of natural reserve fund. The evaluation of the use of the natural resource potential of protected areas and objects of natural reserve fund. The expediency of rationalizing the use of protected areas, the creation of the registry and cadaster valuable recreation resources.

Keywords: natural reserve fund, protected areas, efficiency, land cadaster, registry, recreation resources.

Постановка проблеми. Ефективність природокористування природно-заповідним фондом забезпечується за допомогою системи засобів. Це, зокрема, економічне обґрунтування організації та розвитку природно-заповідного фонду; економічна оцінка його територій та об'єктів, ведення їх кадастру; диференційоване визначення джерел і нормативів фінансування орга-

нізації та функціонування природно-заповідного фонду; надання відповідним підприємствам, установам та організаціям, що забезпечують функціонування природно-заповідного фонду, податкових та інших пільг, компенсації у встановленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про природно-заповідний фонд; чітке визначення прав та обов'язків природокористувачів.

Завдання і методика досліджень. Ухвалюючи рішення щодо використання земель під кутом зору економічної конкуренції завжди приходиться оцінювати ефективність передбачуваних заходів, орієнтованих на пошук резервів раціонального використання, охорони та відтворення продуктивності земельних ресурсів. Особливої актуальності набуває дослідження синергетичної ефективності заходів які реалізуються. Питанням економічної ефективності використання землі присвячено немало праць вітчизняних та зарубіжних фахівців, таких як О. Богуцький, В. Булохов, О. Варламов, С. Волков, Б. Данилишин, В. Долинський, І. Забелін, О. Здоровцов, П. Коренюк, І. Круть, П. Нестеров, М. Федоров, О. Шулейкін та ін.

У сучасних умовах посиленого антропогенного навантаження на природне довкілля, зокрема значні екологічні ризики землекористування, існує об'єктивна необхідність дотримання екологічності використання земель. Цій проблемі присвячено праці Д. Гнатовича, В. Горлачука, Д. Добряка, П. Казьміра, А. Сохничка, О. Стечнія, М. Ступеня, Л. Новаковського, А. Третьяка. Треба зазначити, що впродовж довгого часу економічна та екологічна складові землекористування розглядалися як окремі категорії, хоча в останні роки, у зв'язку з посиленням експлуатації природного середовища вони злилися в одну категорію – еколого-економічну.

Проблема раціонального використання земельних ресурсів є найбільш вивченою в аграрній сфері економіки [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10;

11; 12; 13 та ін.]. При цьому, одним з основних методичних аспектів забезпечення ефективного використання землі в сільському господарстві, є питання про системи оцінки, що достатньо об'єктивно здатні характеризувати рівень використання земельних угідь. Поряд з цим, існує проблема адаптації наявних методів оцінки до використання в інших сферах економіки, зокрема в заповідній справі.

Результати досліджень. До причин, що становлять проблему визначення ефективності заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду насамперед слід віднести той факт, що сучасна наука поки що немає у своєму арсеналі концепції чи комплексних рекомендацій щодо визначення їх естетичної, лікувальної, наукової, релігійної, духовної, культурної, освітньої, етичної цінностей, цінності натхнення, захисту від хвороб та багатьох інших неусвідомлених цінностей. Можливо, якби науці вдалось оцінити ці ресурси, то виходячи із співвідношення можливих доходів, та витрат на формування таких доходів, вдалось б визначити синергетичну ефективність заповідних територій та об'єктів, завдяки тому, що ефективність функціонування кожної підсистеми сприятливо впливатиме на функціонування інших підсистем.

Разом з тим, як відзначає В. Борейко [13, с. 55-59], всі спроби визначення цих цінностей є утопічними й пояснюються незрілістю нашого морального осмислення.

Відомий вітчизняний економіст А. Третяк [14, с. 303-305] вважає, що в основу визначення ефективності територій і об'єктів природно-заповідного фонду варто покласти рентний дохід від цільового використання землі й коефіцієнт капіталізації який визначається (для лісової екосистеми), як відношення одиниці до терміну відновлення лісу (70 років), складаючи 0,014, а не 0,03, що використовується при оцінці земель всіх категорій.

Але всі вказані позиції зводяться лише до оцінки вартості території. Зважаючи на сказане, раціоналізацію використання заповідних територій слід розглядати через призму двох понять: «ефект» і «ефективність». Під ефектом доцільно розуміти результат діяльності, а під ефективністю – відношення ефекту до витрат, що забезпечує отримання такого ефекту. Якщо в першому випадку – ефект не обов'язково повинен виражатись у матеріально-грошовій формі, то в другому – в грошовій.

Враховуючи, що цінність заповідних територій і об'єктів природно-заповідного фонду, як вже згадувалось, розділяють на утилітарну й внутрішню, економічну ефективність останніх можливо визначити тільки для окремих видів діяльності в рамках заповідних територій і об'єктів, наприклад лікувально-рекреаційної, організовуючи регульований доступ туристів і відпочивальників до природних комплексів та об'єктів культурної спадщини.

З цією метою варто розробити відповідні маршрути з урахуванням інтересів і відпочивальників, місцевого населення, забезпечуючи їх необхідною інфраструктурою, варіативністю рекреаційної діяльності із залученням професійних фахівців, які здатні розкрити красу й неповторність кожного із маршрутів з урахуванням екологічних нормативів навантаження.

При цьому економічна ефективність, яка, насамперед, визначається у вартісному виразі формує соціальну ефективність, у значній мірі сприяє відверненню рекреаційної деградації природних систем, негативних екологічних наслідків.

Так, організація туристичних маршрутів, екологічних стежок хаотичне розміщення туристів по всій території природоохоронного об'єкту перетворює на організовані групи (поточки) за завчасно прокладеними маршрутами, що забезпечені інфраструктурою необхідною для життєдіяльності людини.

Крім того, важливою особливістю сучасних туристів є те, що вони переважно люди достатньо високого рівня культури, які особливо цінують не порушену природу й традиції місцевого населення, тому будівництво готелів з великою кількістю місць стане точкою відліку руйнування привабливості території парку.

Щодо визначення ефективності заповідних територій та об'єктів ми єдині в думках з В.Е. Борейко [13, с. 41], що такі спроби будуть марними оскільки «ці цінності не мають ціни – вони мають достоїнство». У цьому випадку, на наш погляд можна отримати лише ефект як результат будь-яких дій чи діяльності. Причому ефект, який виникає при взаємодії естетичних, наукових, духовних, господарських, культурних, етичних, рекреаційних, освітніх та інших факторів, а не виробничу економічну ефективність як здатність приносити ефект за рахунок ступеня використання ресурсів чи показників виробництва пов'язаного з використанням землі.

Тому не випадково особливо дискусійною залишається постановка питання про економічну ефективність заповідних територій і об'єктів. Принаймні відомий фахівець заповідної справи В. Борейко вважає, що акцентування уваги на економічних аспектах заповідних територій і об'єктів це не вирішення проблеми їх розвитку, оскільки «экономическая направленность созданная приносит большой ущерб в этическом плане, вульгаризует идеальные, неэкономические ценности дикой природы» [13, с. 56].

Враховуючи вище наведені дані щодо цінності певної території природно заповідного фонду та перспектив її розвитку, варто з метою сприяння збалансованому розвитку регіонів України, збереження природної, культурної, історичної спадщини зазначити про необхідність здійснити моніторинг усіх природоохоронних територій та об'єктів України, створити реєстр цих територій та об'єктів, а також кадастр цінних рекреаційних ресурсів. З метою сприяння соціально-еко-

номічному та збалансованому розвитку територій, які мають рекреаційні ресурси, доцільно було б посилити увагу екологічних, освітніх, історико-культурних, туристичних, оздоровчолікувальних, інформаційних та інших закладів (установ) щодо визначення критеріїв сприяння розвитку рекреаційного сегменту економіки. Це – нові робочі місця, розвиток рекреаційної інфраструктури, пізнавальна, культурно-мистецька, дослідницька, еколого-просвітницька діяльність, яка має об'єднати усі верстви населення, не зважаючи на вік, стать, соціально-економічні фактори та інші кореляційні чинники. Для посилення такого позитивного впливу необхідно підтримувати не тільки ініціативи щодо залучення грантів, волонтерського руху, але й створення відповідних програм (державного, регіонального, місцевого) рівня.

Висновки та пропозиції. З вище наведеного випливає, що сьогодні потрібна розробка соціальної проблемно-орієнтованої концепції до оцінки ефективності заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду на засадах імперативу духовного, етичного, естетичного значення. Але при цьому очевидним стає, що структурним компонентом оцінки має стати виробнича економічна, екологічна та соціальна складові функціонування заповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зубець М. Наші чорноземи – неоціненне надбання природи / М. Зубець, С. Балюк, Б. Носко // *Голос України*. – 2009. – № 59(4559). – 2 квітня. – С. 18-19.
2. Котикова О.І. Стійкий розвиток як концептуальна основа сільськогосподарського землекористування в Україні / О.І. Котикова. – Миколаїв: Видавець Ганна Гінкул, 2009. – 330 с.
3. Сайко В.Ф. Землеробство на шляху до ринку / В.Ф. Сойко; Українська академія аграрних наук. Інститут землеробства. – Київ, 1997. – 48 с.
4. Юхновський І.О. Землекористування в Україні: ефективність управління / І.П. Юхновський, А.М. Третяк // *Вісник аграрної науки*. – 2005. – № 7. – С. 5-10.
5. Янчук В.В. Охорона та раціональне використання земель в рамках програми розвитку земельних відносин в Миколаївській області на 2001-2005 роки / В.В. Янчук, В.П. Твердой // *Вісник аграрної науки Причорномор'я: Спеціальний випуск 3(12) Соціально-економічні проблеми природокористування та екології: у 2т.* – Миколаїв: Миколаївський державний аграрний університет, 2001. – Т. 2. – С. 475-481.
6. Трегобчук В.М. Раціональне використання й всебічна охорона земель – головні чинники продовольчої й національної безпеки держави / В.М. Трегобчук // *Землевпорядкування*. – 2001. – № 1. – С. 40.
7. Добряк Д.С. Проблеми екологізації землекористування / Д.С. Добряк, С.О. Осіпчук, С.П. Погурельський // *Землевпорядкування*. – 2001. – № 2. – С. 31-36.
8. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 624 с.
9. Андришин М.В., Магазинчиков Т.П. Эффективность организации использования земельных ресурсов. – Львов, «Вища школа», 1981, – 170 с.
10. Варламов А.А., Недайводов М.К. Рациональное использование земель. – М.: Знание, 1981. – 64 с.
11. Лукинов И.И., Онищенко А.М., Пасхавер Б.И. Аграрный потенциал: исчисление и использование // *Вопросы экономики*. – 1988. – № 1.
12. Будзак О.С. екологобезпечне використання земель: теоретичні та прикладні аспекти / Будзак О.С. – К.: Аграр Медіа Груп, 2011. – 326 с.
13. Борейко В.Е. Современная идея дикой природы. Серия: Охрана дикой природы. – Вып. 19. – 2001. – 124 с.
14. Третяк А.М. Екологія землекористування: теоретико-методологічні основи формування та адміністрування: Монографія / А.М. Третяк. – Херсон: Грін Д.С., 2012. – 440 с.
15. Горлачук В.В. Економіка підприємства: Навч. посібник / В.В. Горлачук, І.Г. Янликова. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ імені П. Могили, 2010. – 344 с.